

מבעל דף היומי בעיון

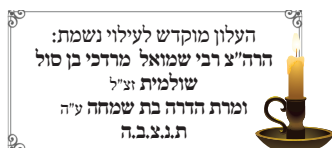
סיכום גפ"ת, רא"ש, רמב"ם, רי"ף, ר"ן, טור ב"י, שו"ע מ"א ט"ז ומשנ"ב על הדף

כולל ומכון ראש פינה:

כולל יום שלם ללימוד כל הש"ס וד' חלקי השו"ע בעיון במשך 17 שנה | כולל יום שלם ללימוד דף היומי בעיון | כולל יום שלם ללימוד אבן העזר בעיון | פרויקט "אבן ברורה", והוא כעין משנה ברורה על אבן העזר | כולל ערב שלוש שעות ללימוד דף היומי בעיון | כולל ערב שיעורים ליבן חפץ | כולל שיעור שבת | רשת שיעורי תורה ללימוד דף היומי במלגה מכובדת למגידי שיעורים | 30 ספרי עזר על שלחן אבן העזר | ספרי "השינון" על ד' חלקי השו"ע, לדיעת ד' חלקי השו"ע בלימוד עמוד יומי, בהמצאת גדולי ישראל מכל העדות והתנועות | מבחנים ארציים לאברכים ובחורים במלגה על דף היומי בעיון | סיכומים יומיים של דף היומי בעיון בעברית, אנגלית, ספרדית וצרפתית | קמחא דפסחא | עזרה וסיוע לנוקדים ואברכים עמלי תורה

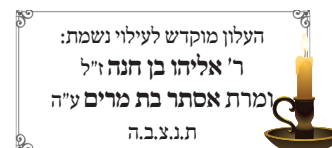
יום א' י"ד חשוון-שבת כ' חשוון תשפ"ד

העלון מוקדש לעילוי נשמת:
הרה"צ רבי שמואל מרדכי בן סול
שולמית זצ"ל
ומרת הדורה בת שמוחה ע"ה
ת.נ.צ.ב.ה.

מסכת קידושין ע"ז פ"ב וב"ק ב'

שבוע פרשת וירא

העלון מוקדש לעילוי נשמת:
ר' אליהו בן חנה ז"ל
ומרת אסתר בת מרים ע"ה
ת.נ.צ.ב.ה.

דף ע"ז ע"א

בת חלל זכר פסולה מן הכהונה לעולם ישראל שנשא חללה בתו כשירה לכהונה חלל שנשא בת ישראל בתו פסולה לכהונה רבי יהודה אומר בת גר זכר כבת חלל זכר רבי אליעזר בן יעקב אומר ישראל שנשא גיורת בתו כשירה לכהונה וגר שנשא בת ישראל בתו כשירה לכהונה אבל גר שנשא גיורת בתו פסולה לכהונה אחד גר ואחד עבדים משוחררים אפי' עד י' דורות עד שתהא אמו מישראל רבי יוסי אומר אף גר שנשא גיורת בתו כשירה לכהונה:

ראוי להביא כאן את דברי הרמב"ם בפירוש המשניות שביאר את יסודות העניינים הנידונים במשנה זו.

וזה"ל, צריך שנבאר ענין חלל וחללה ואז נדבר על זאת המשנה, וזהו כשכהן הדיט בעל זונה או גרושה, וכמו כן כהן גדול כשבעל אלמנה או גרושה או זונה עשאה חללה, בין שבעל אותה בעילת נשואין או בעילת זנות באונס או ברצון בזדון או בשגגה, ואפילו נשא אחת מאלו האסורות וגרשה, היא תשאר חללה לעולם כל זמן שבעלה הכהן, וכל ולד שיוולד לזה הכהן מאלו האסורות, הרי הוא חלל בין שיהיה זה הילוד זכר או נקבה. וכמו כן כל כהן שישא חללה או שיזנה עמה, כל מה שיוולד לו ממנה חללים.

ומה היא הזונה שאסורה על הכהן, וכשבעל אותה נעשית חללה וזרעו ממנה חללים, היא גיורת ומשוחררת ומי שנבעלה בעילת זנות, ובעילת זנות הוא שיבעול האשה מי שהוא אסור עליה משום ערוה מן העריות או שיבעול אותה, גר עמוני ומואבי, מצרי ואדומי וכותי ונתין וחלל וממזר וגוי ועבד בין שהיה זה באונס או ברצון בשוגג או במזיד או בנישואין במי שאפשר מהם שיש לו נישואין, נעשית זונה ונפסלה לכהונה, וכשבעלה כהן אחר כך נעשית חללה. ואין הפרש בזאת האשה שנעשית זונה בבעילות אלו, בין היתה כהנת או לוייה או ישראלית.

ואף על פי שבעילת חלל אינה בעילת זנות, לפי שהעיקר אצלנו לא הוזהרו כשרות להנשא לפסולין, ואינו אסור על הכהנת נשואי החלל ולא תאסר היא עליו, עם כל זה יפסול אותה מן הכהונה, וכן מנאווה מכלל הפסולים.

ור"ן ישראלית שהנבעלת לחלל שנפסלת, כדקיימא לן כל שאתה נושא בתו אתה נושא אלמנתו, כתב הרמב"ם מה שנתחזק אצלי שהוא יפסול אותה, מפני שזרעו ממנו חללים, לפי כשנשא חלל לבת ישראל ונולד לו ממנה בן, וזה הבן נשא את בת ישראל גם כן, ונולד לו ממנה בן ונשא זה הבן השני בת ישראל ונולד לו ממנה בת, זאת הבת אסורה לכהונה, ואפילו שתגלגל זה עד אלף דורות, וזהו ענין מה שאמרו לעולם, וזאת ההלכה נמשכת על העיקר הנקדם, והוא מה שאמרו כל מקום שיש קידושין ואין עבירה, הולד הולך אחר הזכר.

אמנם כתב הרמב"ם, ואני תמיה מאד איך יפסל החלל לכהנת לוייה וישראלית, כמו שזכרו כשבא עליה שעושה אותה זונה, שהרי זה סותר העיקר שאמרנו לא הוזהרו כשרות להנשא לפסולין, ושמה תאמר שעושה אותה חללה זה ג"כ אינו אמת, לפי שהעיקר אצלנו אין חללה אלא מאיסורי כהונה, וכהנת אינה אסורה לחלל, ושמה תאמר כשבא עליה שלא לשם אישות בלבד הוא פוסל אותה, מפני שהוא חלל זה ג"כ אינו אמת לפי שהם אמרו על זכר חלל וחבריו כל שאי אתה נושא בתו אי אתה נושא אלמנתו, וזו ראייה שבנשואין גם כן יפסול אותה.

מכל מקום לשיטת הרמב"ם חלל הבא על אשה נהיית זונה ונאסרת לכהונה, אבל אי אפשר לומר שנעשית חללה הואיל ואין חללה רק מאיסורי כהונה. אבל שיטת התוספות [לעיל ס"ז ע"א ד"ה הרי"] מבוארת שחלל פוסל את אשתו בפסול חללות, וכן מוכח מהרשב"א שם.

ועיין בחידושי רבינו חיים הלוי על הרמב"ם [פ"ז מאיסורי ביאה ה"ב] שביאר את דעת הרמב"ם והרשב"א, בביאור ההיקש

כולל ומכון ראש פינה:

דלקמן, מנא הני מילי, אמר רבי יוחנן משום רבי שמעון נאמר כאן ולא יחלל זרעו בעמיו ונאמר להלן לא יטמא בעל בעמיו מה להלן זכרים ולא נקבות אף כאן זכרים ולא נקבות אלא מעתה בתו של כ"ג תישתרי מי כתיב בנו זרעו כתיב לא יחלל זרעו בעמיו בת בנו תישתרי כתיב לא יחלל זרעו מקיש זרעו לו מה הוא בתו פסולה אף בנו בתו פסולה. דלדעת תוספות והרשב"א הילפותא היא דביאת חלל היא כביאת איסורי כהונה, דלכן נפסל זרעו, והוא הדין לפסול האשה. אבל הרמב"ם סבירא ליה דפסול זרעו הוא מדין ייחוס, ולא מדין ביאת איסורי כהונה, וממילא בהכרח שפסול האשה הוא מדין זונה, דהרי אין כאן פסול מחמת ביאת פסולי כהונה. עיי"ש.

ולהלכה נפסק בשו"ע [אבן העזר סימן ז' סעיף ט"ז] חלל שנשא כשרה, הולד ממנה חלל. וכן בן בנו, כולם חללים עד סוף כל הדורות. ואם ילדה בת, אסורה לכהונה. אבל אם נשאת אותה הבת לישראל וילדה ממנו בת, אותה הבת כשרה לכהונה, שישראל שנשא חללה הולד כשר:

דף ע"ז ע"ב

הרי גופין מוחלקים הרי שמות מוחלקים.

ראש המדברים בסוגיין בענין זה דגופים מוחלקים הוא התוספות רי"ד, שכתב בזה כמה יסודות. וכתב דבגופין מוחלקים בהתראה אחת שהתרו בו הבא על האלמנה לוקה על כל אחת ואחת כיון דגופין מוחלקין, ואף שבנזיר שהיה שותה יין כל היום בעינן התראה על כל שתיה, ולא אמרינן דמכי אתרו ביה חדא זימנא הרי מזיד הוא וילקה על כל שתייה ושתייה בלא התראה אחרת, דמצי משתמיט ואמר אף על פי שהתרו בי והודיעוני שנזיר השותה יין לוקה, אני סברתי לשתות כל היום כולו וללקות פעם אחת, ואילו ידעתי שאלקה על כל כוס וכוס לא הייתי שותה הלכך צריך התראה על כוס וכוס.

וכתב עוד, נראה לי דלא אמרינן גופין מוחלקין אלא בבעלי חיים, כגון הבא על חמש נדות ועל חמש אלמנות וכן הרובע חמש בהמות בהעלם אחד חייב על כל אחת ואחת, אבל בשחוטין לא אמרינן גופין מוחלקין משום דלא חשיבי, ואם אכל חלב מכמה בהמות בהעלם אחת אינו חייב אלא אחת. וכן אם אכל נבלה מכמה בהמות בהתראה אחת אינו לוקה אלא אחת, וכן גיד הנשה מכמה בהמות. ולא מצאתי חילוק חטאת בשחוטין אלא באוכל נותר מחמשה זבחים בהעלם אחד דהוא פלוגתא דתנאי בפרק אמרו לו, ונראה לי דמאן דמחייב על כל אחד ואחד דוקא בזבחים קא מחייב משום דחשיבי וחשיבי ליה גופין מוחלקין אבל אוכל חלב מחמשה בהמות מודה דאינו חייב אלא אחת. ונראה לי דגם בבהמה נמי אמרינן גופין מוחלקין בבעלי חיים דמה לי רבע חמשה בהמות מה לי בא על חמש נדות, וכן אם אכל אבר מן החי מחמש בהמות או שתלש חלב מחמש בהמות ואכל בהעלם אחד או שאכל דם הקזה מחמש בהמות בהעלם אחד חייב על כל אחת ואחת. ע"כ.

ולשיטת התוספות רי"ד מה שאינו חייב בשותה כל היום הוא משום שיכול לומר לא ידעתי שאלקה על כל כוס וכוס, ולפיכך הוי שוגג, אבל בגופים מוחלקים אינו יכול לומר כך. אבל הריטב"א [מכות כ"א ע"א] כתב על המשנה נזיר שהיה שותה יין כל היום אינו חייב אלא אחת, פירש רש"י ז"ל כי אי אפשר לחייבו אלא על מה ששתה תוך כדי דבור של התראה דאילו במה ששתה אחרי כן יוכל לומר אישתלאי, והקשו בתוספות דהא כהן שבא על חמש אלמנות או על אלמנה וגרושה וחללה וזונה בגופין מוחלקין חייב בהתראה אחת על כל אחת ואחת [כמו שכתבנו לעיל] כדמוכח בפרק עשרה יוחסין משום דהוו גופין מוחלקין, ואמאי לימא אשתלאי, אלא ודאי דכיון שהתחיל בעבירה סמוך להתראה תו ליכא למימר אשתלאי על האחרות, וכן במי שהיה לפניו איסורין הרבה והתרו עליו על כולם ואכלן כולם חייב על כל אחד ואחד כיון שהתחיל באחת מהם תוך כדי דבור של התראה, וטעמא דהכא פירש ר"י ז"ל דהכא כיון שכל היין ששתה שם אחד וגוף אחד אף על פי שהולך ושותה בזה אחר זה הכל נחשב שתיה אחת כיון שאין כאן אלא התראה אחת, ולאפוקי היכא דהוו איסורין חלוקין או גופין חלוקין דחשיבא התראה אכל חדא וחדא.

וכתב עוד, אמרו לו אל תשתה ואל תשתה והוא שותה חייב על כל אחת ואחת. אף על פי שהיה שותה בלא הפסק, ולדעת ר"י ז"ל הוא הדין שאם היה מפסיק בינתיים דחייב בהתראה אחת, דאכל שתיה ושתיה חיילא התראה, דהא עבדינא כגופין מוחלקין.

נזיר שהיה שותה יין כל היום כולו אינו חייב אלא אחת, אמרו לו אל תשתה אל תשתה והוא שותה חייב על כל אחת ואחת.

והרמב"ם [מסכת נזיר פרק ו' משנה ד'] כתב יסוד, זה שאמרנו בבבות אלו אינו חייב אלא אחת, הוא בדיני אדם שאינו מתחייב מלקות אלא אחר התראה, ולפיכך צריך התראה על כל מלקות והוא אמרם אמרו לו אל תשתה, אבל בדיני שמים הרי כל שתיית רביעית עבירה בידו, וכל גלוח שערה עבירה, וכל טומאה שיתטמא עבירה, ועל דרך זו תדון לכל אסורין שבתורה. ואין הבדל בין אסור לאו או אסור כרת או אסור מיתת בית דין. הלוא ידעת שהבא על הערוה איזו ערוה שתהיה חייב על כל ביאה וביאה לדברי הכל, ואף על פי שאין אנו יכולים להענישו אלא עונש אחד, הרי ה' יעניש אותו על כל עבירה ועבירה. ואם הומת על אחת מאלו העברות והתודה נתכפר לו הכל מחמת התשובה. ולא מחמת שבעונש האחד שהענישוהו בית דין יתכפרו העוונות המרובים.

אמנם דברי הרמב"ם הם לכאורה כשיטת רש"י ותוספות רי"ד הנ"ל דלא קאי ההתראה על שאר המעשים דיכול לומר אשתלאי, וזה רק בדיני אדם, אבל לדיני שמים לא בעינן התראה. אבל לר"י הנ"ל דהכל מעשה אחד ארוך לכאורה לא יתחייב על כל רביעית אף בדיני שמים.

והבאנו כל הנ"ל רק בדרך אגב, דבאמת מקומו הוא בסוגיא במסכת מכות שם, ואי"ה שם נרחיב יותר.

באשת איש, דהא האי גברא משעה שנעשה גדול חייל עליה
איסור אשת איש גבי נשים נשואות דעלמא, ואיסור חמות
לא חייל עליה עד שנעשית חמותו, עיי"ש שהאריך בזה.

דף ע"ח ע"א

אמר אביי קידש לוקה בעל לוקה, קידש לוקה משום לא
יקח, בעל לוקה משום לא יחלל. רבא אמר בעל לוקה לא בעל
אינו לוקה, משום דכתיב לא יקח ולא יחלל, מה טעם לא יקח
משום לא יחלל. ומודה אביי במחזיר גרושתו שאם קידש ולא
בעל שאינו לוקה, לקחתה להיות לו לאשה אמר רחמנא, והא
ליכא. ומודה רבא, ככהן גדול באלמנה שאם בעל ולא קידש
שלוקה, ולא יחלל זרעו בעמיו אמר רחמנא, והרי הוא חילל.
ושניהם מודים, במחזיר גרושתו שאם בעל ולא קידש שאינו
לוקה, דרך ליקוחין אסרה תורה.

וכתב הרמב"ן לבאר מה שאמרו ומודה אביי וכו', דלמה
הוצרך לאמרו, לפי שאמר אביי באלמנה לכהן גדול דבקדושין
לחודייהו לקי משום דכתיב לא יקח, שמא יעלה על הלב
לומר כן במחזיר גרושתו שכך כתוב בה נמי לא יוכל בעלה
הראשון אשר שלחה לשוב לקחתה, לפיכך הוצרך לפרש
דשאני התם דכתיב להיות לו לאשה, משעת ביאה הוא לוקה
ולא משעת קדושין. וכן נמי משום שאמר בעל בלא קדושין
דלוקה, הוצרך לומר שהוא מודה במחזיר גרושתו שאם בעל
ולא קידש שאינו לוקה.

וכן בדברי רבא, שמא תאמר כי היכי דאמר רבא משום לא
יקח בלאו לא יחלל אינו לוקה, נאמר דאף בלא יחלל בלאו לא
יקח לא ילקה, ששניהם תלויין זה בזה, קמ"ל.

וזה שאמרו ושניהם מודים במחזיר גרושתו שאם בעל ולא
קידש שאינו לוקה, שלא תאמר ילקה משעת בעילה ואע"פ
שכתוב בה קיחה, ככהן גדול באלמנה, קמ"ל דהתם לא יחלל
באפי נפשיה הוא, אבל הכא קיחה בביאה כתיבא.

וכתב הרמב"ן, אבל לא נאמרו דברים הללו כלל אלא
בחייבי לאוין של קדושין, כלומר במקומות שכתוב בהן לאו
בקיחה, כגון אלו האמורים כאן, מחזיר גרושתו ואלמנה לכהן
גדול, וה"ה לגרושה וחללה וזונה לכהן הדיוט דהא גמרינן
להו מהדדי הכא וכדפרש"י ז"ל, אבל ממזרת ונתינה לישראל
הדבר ידוע שעל הקדושין אינו לוקה שהרי אין כתוב בהן לאו
בקיחה, ועל ביאה בלא קדושין לוקה, כמו שהכתוב מפרש
וצווח לא יבא שהוא הבעילה, והוא הדין לעמוני ומואבי
ופצוע דכא ושאר חייבי לאוין כיוצא בהן.

וכתב הרמב"ן, והדבר פשוט וידוע, והוצרכתי לכותבו מפני
שאחד מגדולי המחברים האחרונים כתב בחבורו שאין הבא
על חייבי לאוין לוקה אלא א"כ קידש, ותלה עצמו בהלכה
זו משום שאמר דמודה רבא באלמנה לכהן גדול שאם בעל
ולא קידש שלוקה, אלמא בשאר חייבי לאוין אינו כן. עיי"ש
שהאריך. וכן הוא בריטב"א באריכות.

לרש"י פטור מכרת, דאם נתנבלה בערב יום הכפורים
הרי קדם איסור נבילה, ואף אם נתנבלה ביום הכפורים לא
חל עליה איסור כרת, דמעיקרא נמי אסירא משום אבר מן
החי. והקשה הרמב"ן דהא איסור בת אחת הוא, דכי פקע
מינה איסור אבר מן החי חל עליה איסור נבלה ויום הכפורים
בבת אחת. וכתב הרמב"ן דאחרים פירשו דפטור מן האיסור
האחרון קאמר, כלומר שאם נתנבלה ערב יום הכפורים פטור
מכרת כנ"ל, ואם נתנבלה ביום הכפורים פטור מאיסור נבילה,
ורבנן פליגי עליה ואמרי שאם נתנבלה בערב יום הכפורים
אתי איסור חמור דיום הכפורים וחייל על איסור קל של
נבילה וכן עיקר. וכן כתב הריטב"א.

ויש שפירשו [הראב"ד] דמשום הכי פטור מיום הכפורים ולא
חייל אחתיכה זו שנתנבלה ביום הכיפורים באיסור בת אחת
משום דאיסור נבילה קודם בה לאיסור יום הכפורים ולא הוי
איסור בת אחת, דנבילה שיעורה בכזית ויום הכפורים שיעורו
בככותבת. וכתב על זה הרמב"ן, ומה שפירש הרב אב"ד
ז"ל משום דמנבילה כי אכל כזית איחייב ויום הכפורים עד
ככותבת, איני יודע מה הוא סח, שעל ככותבת מיתה איסור
יום הכפורים קדים אם נתנבלה ביום הכפורים, והאיסור
הקודם בגופו של איסור שהוא חל על האדם קא אמרינן בכל
מקום ולא שיעורין, והריטב"א ביאר יותר, דאנן לאו לחיוביה
לאוכל אתינן, אלא לדון באיסורין האיך חלין, וחתיכה שיש
בה כותבת הרי קדים וחייל ביה איסור יום הכפורים כשם
שחל איסור נבילה על כזית שבו ואין אחד מהם קודם לחבירו
וזה פשוט מאוד.

והראב"ד הביא פירוש אחר, וייסד יסוד דלעולם קדים
איסור נבלה לאיסור יום הכפורים, שאין דנין בענין זה בחתיכה
זו עצמה אלא בחתיכה כיוצא בה, והאי גברא משעה שנעשה
גדול קודם יום הכפורים נתחייב באיסור נבלה דאף על גב
דעדיין לא נתנבלה בהמה זו הא איכא כמה נבלות בעלמא
דמתסר בהו ולא חל עליו איסור יום הכפורים עד עכשיו,
שהרי לא היה שם יום הכפורים בעולם משנעשה גדול עד
עכשיו, וכתב הרמב"ן דאינו נכון, דמכי הביא שתי שערות
נתחייב בהן ואפילו איסור יום הכפורים חל עליו מעתה,
כשם שחל עליו איסור נבילה אע"פ שלא נתנבלה אלא ביום
הכפורים. וכן כתב הריטב"א בסגנון קצת שונה, דאין זה נכון
כלל, דלעולם בכל איסורין שעל ידי מעשה אין הולכין ואין
דנין בענין חלות איסורין אחר איסורין דעלמא כיוצא בחתיכה
זו ולומר מתחייב בזו משעה שנעשה גדול, אלא על חתיכה זו
שנתקל בה דנין מאימתי חל עליה האיסור. עיי"ש שהאריך
להביא ראיות על זה. דאלת"ה מצינו דאיסור דוחה איסור ואנן
לא אמרינן בשום דוכתה שיהא איסור דוחה איסור אלא שאין
איסור חל על איסור וראיה לדבר מדאמרינן חמותו ונעשית
אשת איש נדון בחמותו בשריפה ואין נדון באשת איש בחנק
משום דאיסור חמותו קדים באשה זו לאיסור אשת איש, ואם
איתא דאזלינן בתר נשים דעלמא הוה לן למימר שיהא נדון

ואותו אחד מגדולי המחברים הוא הרמב"ם [הלכות איסורי ביאה פרק ט"ו הלכה ב'] שכתב, אחד ממזר שנשא ישראלית או ישראלי שנשא ממזרת כיון שבעלו אחר הקידושין לוקין, קידש ולא בעל אינו לוקה, בעל ולא קידש אינן לוקין משום ממזרות, שאין לך בכל חייבי לאוין מי שלוקה על בעילה בלא קידושין אלא כהן גדול באלמנה כמו שיתבאר.

והשיג הראב"ד, אמר אברהם, לא נתבאר ולא יתבאר והאומרה לא יתפאר, כי טעות גדול היא, השתא איסור כהונה דכתיב ביה לא יקח אמרינן בעל ולא קידש לוקה, הנך פסולין דלא כתיב בהו אלא ביאה לחודה לא כל שכן, והדין נותן שהביאה תאסר כדי שלא ירבה ממזרות בישראל ופצוע דכא כדי שלא תזנה אשתו תחתיו והממזרות רבה.

דף ע"ה ע"ב

רבי יוסי אומר: אף גר שנשא גיורת. אמר רב המנונא משמיה דעולא הלכה כרבי יוסי. וכן אמר רבה בר בר חנה הלכה כרבי יוסי ומיום שחרב בית המקדש, נהגו כהנים סילסול בעצמן, כרבי אליעזר בן יעקב. אמר רב נחמן, אמר לי הונא בא לימלך מורים לו כרבי אליעזר בן יעקב, נשא אין מוציאים אותה ממנו, כרבי יוסי.

וכן בשולחן ערוך [אבן העזר סימן ז' סעיף כ"א] גר שנשא גיורת, וילדה בת, לא תנשא לכתחלה לכהן אפילו בת בתה עד כמה דורות, אף על פי שהורתה ולידתה בקדושה. ואם נשאת לכהן לא תצא. ואם יש בה צד אחד של ישראל, כגון גר שנשא ישראלית או ישראל שנשא גיורת, הבת מותרת לכהן לכתחלה. וה"ה למשוחרר שנשא ישראלית או ישראל שנשא משוחררת.

דף ע"ט ע"א

איתמר קידשה אביה בדרך וקידשה עצמה בעיר והרי היא בוגרת, רב אמר הרי היא בוגרת לפנינו, ושמואל אמר חיישין לקידושי שניהם.

בסוגיא זו יש כמה פירושים ודעות, ובכולם נפקא מינה להלכה, ונביא את עיקרי הדברים כפי המבואר בראשונים ובאחרונים.

הבת בבגרותה יוצאת מרשות אביה, וזמן בגרותה הוא ששה חדשים אחר ימי נערותה שהם כשהביאה שתי שערות בתשלום י"ב שנה גמורות ומאז תקרא נערה עד ששה חדשים גמורים. וכתב הרמב"ם [פ"ב מאישות] שמתחילת יום תשלום הששה חדשים ומעלה תקרא בוגרת. עכ"ל. ומשמע מדבריו דפחות מששה חדשים לא תגיע לעולם ימי בגרותה, וכן מוכח לפי גירסאות שלנו בש"ס. ורש"י סבירא ליה דלפעמים גם בפחות מששה חדשים תהיה בוגרת, והוא כשתביא סימני בגרות המבוארים בדברי חז"ל [גדה ס"ז], וסבירא ליה דסימנים אלו המבוארים שם הם סימני בגרות, אבל הרמב"ם

ס"ל [שם הלכה ז'] דכולם הם סימני נערות, ובגרות לא כתב כלל סימנים, ולדבריו אין שום ספק בעולם בבוגרת, אבל הראשונים חולקים עליו, ולפ"ז יש ספק בבוגרת ג"כ.

כתבו הטור והש"ע [סימן ל"ז סעיף ה'] קדשה אביה בבוקר וקידשה עצמה בערב ושניהם ביום שנשלם בו ששה חדשים של ימי נערות, ובדקוה ומצאוה בוגרת, מחזיקים אותה בחזקת בוגרת וקדושי האב אינם כלום. ויש מי שאומר דאפילו אינה מכחישתו לומר שבאו הסימנים בבוקר ויש מי שאומר דדווקא מכחישתו, אבל באינה מכחישתו צריכה גט משניהם. עכ"ל.

וביאור הדברים דסבירא להו דביום זה שנשלם לה הששה חדשים יכולה להביא סימני בגרות בבוקר או בערב ואין לה ביום ההוא לא חזקת נערות ולא חזקת בוגרת [רש"י בסוגיא], ולא מיבעיא אם האב קבל הקידושין בבוקר והיא לא קיבלה כלל דאין ממש בקידושי האב דמוקמינן לה בחזקת פנויה, אלא אפילו גם היא קבלה קידושין בערב, דממה נפשך היא אשת איש, מ"מ כיון דהשתא אית לה סימני בגרות לא חיישין לקידושי האב ואמרינן מדהשתא היא בוגרת בבוקר היתה נמי בוגרת, ואין הולכין בזה לחומרא לומר דעכ"פ הוי ספק, משום דאזלינן בתר השתא, וזהו עצמו כחזקה לילך אחר הזמן ההוא ולומר כיון דעתה כן מסתמא גם קודם היה כן כשאין חזקה אחרת סותרת נגדה, וכתבו התוספות סברא נוספת דרגילות הסימנים לבא בבוקר.

ולפי הסברא הנ"ל אם היא בעצמה קיבלה קידושין בבוקר בלא דעת אביה ואביה לא קיבל קידושין כלל, ובערב נמצאת בוגרת, אפשר לומר דאינן אלא ספק קידושין ולא אמרינן דניזיל בתר השתא, דבכהאי גוונא אפשר לומר דאדרבא נלך בתר חזקת פנויה שלה ונימא דהשתא הוא דהביאה סימנים ולא בבוקר [וכ"כ הב"ש], אבל לפי הטעם שכתבנו שרגילות לבא בבוקר גם בכה"ג הוה קדושין.

וכל זה הוא לפי דיעה ראשונה בשולחן ערוך דאפילו אינה אומרת בבירור שהביאה הסימנים בבוקר ג"כ אזלינן בתר השתא, ומ"מ אם אומרת בבירור שלא הביאה בבוקר חוששין לדבריה והוה ספק קדושין, וכן עיקר, דנהי דמן הדין אזלינן בתר השתא מטעמים שנתבארו, מ"מ כיון שטוענת ברי נגד זה איך לא נחוש לדבריה והרי טענת ברי טענה גדולה היא ורק נגד חזקת ממון לא מחשבינן לטענת ברי, וכ"ש להחמיר איך לא נחוש לטענת ברי, וגם האב אם היה טוען ברי שלא הביאה סימנים בבוקר וודאי דהיינו חוששין לדבריו.

והרמב"ם השמיט כל דינים אלו, דהולך לשיטתו דאין סימנים בבוגרת ואין ספק בדבר דמתחלת היום היא בוגרת, ולפ"ז אזלא לה כל השקלא וטריא בעניין זה דא"א להיות בעניין אחר.

דף פ' ע"א

אמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן מלקין על החזקות סוקלין ושורפין על החזקות, ואין שורפין תרומה על החזקות וכו' א"ר שמעון בן פזי אמר רבי יהושע בן לוי משום בר קפרא מעשה באשה שבאת לירושלים ותינוק מורכב לה על כתיפה, והגדילתו ובא עליה, והביאום לבית דין וסקלו, לא מפני שבנה ודאי, אלא מפני שכרוך אחריה.

ובשולחן ערוך [אבן העזר סימן י"ט ס"א ו'] מי שהוחזק בשאר בשר, דנין על פי חזקה זו אף על פי שאין שם ראיה ברורה שזה קרוב, ומלקין וחונקין וסוקלין על חזקה זו.

איש ואשה שבאו ממדינת הים, היא אומרת זה בעלי, והוא אומר זו אשתי, אם הוחזקו בעיר שלשים יום שהיא אשתו, הורגין עליה.

וביתר ביאור מהאחרונים, מי שהוחזקו בשאר בשר דנין ע"פ חזקה זו אף על פי שאין שם ראיה ברורה שזה קרוב ומלקין וחונקין וסוקלין על חזקה זו, כיצד הרי שהוחזקו שזו אחותו או בתו או אמו ובא עליה בעדים ה"ז לוקה או נשרף או נסקל אף על פי שאין ראיה שזו אחותו או בתו או אמו אלא חזקה זו בלבד. וכתב הרמב"ם [פ"א מאיסורי ביאה] שראיה לדבר זה מה שדנה תורה במקלל אביו ומכה אביו שיומת, ומנין לנו ראיה ברורה שזה אביו אלא בחזקה כך שאר קרובים בחזקה. עכ"ל.

ומעשה באשה אחת שבאת לירושלים ותינוק מורכב על כתיפה והגדילתו בחזקת שהוא בנה ובא עליה והביאה לב"ד וסקלוה, ולכן איש ואשה שבאו ממדה"י היא אומרת זה בעלי והוא אומר זו אשתי אם הוחזקו בעיר שהיא אשתו הורגין עליה כשזינתה, וכתבו הרמב"ם והטור דבעינן שהוחזקו בעיר שלשים יום, דכל חזקה שאינה מפני חזקה דמעיקרא אלא חזקת הענין שהדבר כן הוא אינה בפחות משלשים יום, דיותר משלשים יום אין אדם מעמיד את עצמו מלהתגלות בדבר שאינו כפי הנראה ועד שלשים יום אדם מעמיד את עצמו, ולכן לאחר שלשים הוה כדבר ברור שאין ספק בו. אמנם זהו דווקא לאחרים, אבל לעצמן נאמנין לאלתר, כגון שבאו שניהם שאומרים שהם איש ואשתו וזינתה נאסרה עליו מיד דהרי שוויוה לנפשם חתיכה דאיסורא [חמ"ח], אך אם לא ראינו שנוהגים כאיש ואשתו ורק ע"פ דיבורם לבד מהני אמתלא, אם נותנים אמתלא למה אמרו כן מקבלים מהם כשהאמתלא טובה, אבל כשראינום מתנהגים אפילו יום אחד כאיש ואשתו שוב לא מהני גם אמתלא.

אמנם אם האשה בביאתה עם התינוק המורכב על כתיפה אמרה מיד שזה אינו בנה אלא שלקחתו לגדלו, שוב מבטלת כל החזקה במה שכרוך אחריה וכן כל כיוצא בזה [ט"ז י"ד סימן קפ"ה]. ועד שלשים יום מהני אמתלא ולאחר שלשים לא מהני.

ודעת המהרי"ק דבחזקות כאלו לענין מלקות ואיסור אזלינן בתר חזקות כאלו גם בלא ראיה לחזקה, אבל לענין מיתת ב"ד בעינן ראיה עם החזקה, כגון שנוהג עמה כאיש עם אשתו ושבנה כרוך אחריה, אמנם הב"ש והבית מאיר כתבו דלא משמע כן מהפוסקים, ואדרבא מדכתב הרמב"ם שם באשה שאמרה מקודשת אני אינה נהרגת על פיה עד שיהיה שם עדים או הוחזק, הרי דבחזקה נהרגת אף על פי שאין שם ראיה להחזקה [בית מאיר], אך אפשר לומר דחזקה לאחר שלשים יום מהני כמו ראיה. וכתב ערוך השולחן דנראה דודאי בחזקות אלו לא כל החזקות שוות, עיי"ש בדבריו.

הקדמה לדיני ייחוד

כלל דיני ייחוד רבים הם מאוד, ואי אפשר להקיף ביריעה זו את כל הפרטים והדעות בזה, שאף שיש להתיר באופנים אלו או אחרים יש אוסרים, ועל זה וכיוצא בו המחמיר קדוש יאמר לו, ולכן הרוצה לדעת דיני ייחוד על בוריים לכל פרטיהם יעיין בספר אבן ברורה על אבן העזר [סימן כ"ב], שם הקפנו נושא זה לפרטי פרטיו, ומה שנביא כאן אינו אלא בבחינת ראשי פרקים.

דף פ' ע"ב

לא יתייחד אדם עם שתי נשים, אבל אשה אחת מתייחדת עם שני אנשים.

ובגמרא אמרו מפני שנשים דעתן קלה, וכתב רש"י דשתיהן נוחות להתפתות, אבל הריטב"א כתב לפרש מפני שהנשים דעתן קלה עליהן ומחפות זו על זו ולא מכספי מהדדי.

ואם האיש מתייחד עם יותר משתי נשים, דעת רש"י לקמן [פ"ב ע"א] דמותר, אבל הריטב"א כתב כאן דהא אמר בגמרא דטעמא דרישא מפני שהנשים דעתן קלה עליהן ומחפות זו על זו ולא מכלמן מהדדי, ואם כן האי טעמא אפילו בנשים הרבה איתיה, וכן דעת התוספות לקמן.

ובשולחן ערוך [אבן העזר סימן כ"ב סעיף ה'] פסק, לא תתייחד אשה אחת, אפילו עם אנשים הרבה, עד שתהיה אשתו של אחד מהם שם. וכן לא יתייחד איש אחד, אפילו עם נשים הרבה. הגה: וי"א דאשה אחת מתייחדת עם שני אנשים כשרים, אם הוא בעיר (טור בשם הרא"ש). וסתם אנשים כשרים הם (ר"ן פ"י יוחסין). אבל אם הם פרוצים, אפילו עם עשרה אסור. וכל זה בעיר, אבל בשדה, או בלילה אפילו בעיר, בעינן שלשה. (ב"י בשם הראב"י) אפילו בכשרים (גם זה טור בשם הרא"ש). ויש מתירין איש אחד עם נשים הרבה, אם אין עסקו עם הנשים (טור בשם רש"י).

רבי שמעון אומר אף איש אחד מתייחד עם שתי נשים בזמן שאשתו עמו וישן עמהם בפונדקי, מפני שאשתו משמרתו.

ובגמרא אמרו כמה אופנים דלא מועילים הגדרים הרגילים שמבטלים חשש ייחוד, כגון בפרוצים, ובמי שעסקו עם

הנשים, ומי שלבו גס בהן, ויש לדון אם מועיל שאשתו עמו באופנים אלו, ודעת תוספות לקמן [פ"ב ע"א] שמי שעסקו עם הנשים לא יתייחד עמהם אפילו אשתו עמו, וכן כתב הרא"ש [סימן כ"ז] בשם רבינו תם, והטעם דהואיל ולבו גס בהן אינו בוש מאשתו. אבל מי שלבו גס בה כגון קרובתו, ובפרוצים, כתבו האחרונים דמועיל כשאשתו עמו [אמנם בפרוצי זמנינו שהותר אצלם כל רסן נראה פשוט שלא יועיל, דאיהו בי קארי ואתיה בי בוציני].

מתייחד אדם עם אמו ועם בתו.

ובגרים, אף שגר שנתגייר כקטן שנולד דמי, כתבו האחרונים דמותר האב להתייחד עם אמו ובתו, והוא הדין לייחוד אב עם בתו שנולדה לו מגויה, והטעם כתב באגרות משה הוא לפי שבטבע אין האב מתאוה לאמו ובתו, וטבע זה נשאר אף אחר הגירות.

ולענין ייחוד עם נכדתו, לדעת הר"ן מדנקטה המשנה בתו הרי משמע מכאן דבתו אסור להתייחד עמה. אמנם דעת הב"ח [אהע"ז סימן כ"ב] שכל יוצאי יריכו הרי הם בכלל בתו, ובכלל זה נכדותיו ונינותיו וכן הלאה.

ולענין ייחוד עם סבתו, להב"ח הנ"ל מותר, ובעזר מקודש [סימן כ"א] נסתפק בזה, ובאגרות משה [אבן העזר ח"ד סימן ס"ג] כתב דהעולם נוהגים בזה היתר כהב"ח.

אמר רב יהודה אמר רב לא שנו אלא בכשרים אבל בפרוצים אפילו בי עשרה נמי לא.

וכן פסק בשו"ע הנ"ל, ובאחרונים [שו"ת דברי יציב אהע"ז סימן מ"ה אות ב'] נסתפקו אם יש גבול למספר זה, כגון אם היו מאה האם יש לחוש, ויש שכתבו שאין חילוק, ולכאורה כן הוא מסביר. [ונראה שבפרוצי זמנינו הוא פשוט שאין שום מספר להתיר לכו"ע, דאלו עושים כל מעשיהם ומנאפים ככלבים בפרהסיא, ואכמ"ל וד"ל].

דף פ"א ע"א

אמר רב יהודה אמר רב ל"ש אלא בעיר, אבל בדרך עד שיהיו שלשה שמא יצטרך אחד מהם להשתין, ונמצא אחד מתייחד עם הערות.

וכן פסק הרמ"א הנ"ל, וכתב כן לענין שדה או אפילו בעיר בלילה. ובזמנינו יש הרבה אופנים דיש לברר את ההיתר לגביהם, כגון נסיעה ברכב בדרכים שוממות אפילו ביום, ואפילו ברשות הרבים אם הוא בלילה, וביותר שהרבה פעמים האוחזים בהגה אינם מבני ברית או נוטרי הברית.. ועל כל דבר צריך בירור היטב היטב [ואחרי כל ההיתרים צריך לדעת ששומר נפשו ירחק מאלף שערי היתר בדברים כאלו, ואפילו אם מצד ההלכה יש להתיר, מכל מקום החכם עיניו בראשו כי עדיף להרחיק כמה שיותר כי מרה תהיה באחריתה, וד"ל].

אמר רב מלקין על ייחוד ואין אוסרין על הייחוד. אמר רב אשי לא אמרן אלא בייחוד פנויה אבל בייחוד דאשת איש לא, שלא תהא מוציא לעז על בניה.

וכן בשולחן ערוך [אבן העזר סימן כ"ב סעיף ב'] כשאירע מעשה אמנון ותמר גזר דוד ובית דינו על ייחוד פנויה. ואף על פי שאינה ערוה, בכלל ייחוד עריות היא. ושמאי והלל גזרו על ב ייחוד עובדי כוכבים. נמצא, כל המתייחד עם אשה שאסור להתייחד עמה, בין ישראלית בין עובדת כוכבים, מכין את שניהם מכת מרדות, האיש והאשה, ומכריזין עליהם. הגה: ודוקא בידוע שנתייחד עמה, אבל היא אינה נאמנת עליו (ריב"ש סי' רפ"א). ואפילו עד אחד אינו נאמן (מהרי"ק שורש קפ"ח). ומכל מקום במקום שנראה לבית דין דאיכא למיחש לאיסורא, צריך להפרישן (שם בריב"ש). חוץ מאשת איש שאע"פ שאסור להתייחד עמה, אם נתייחד אין לוקין, שלא להוציא לעז עליה שזינתה ונמצא מוציאין לעז על בניה שהם ממזרים.

מלשון השו"ע משמע דבאשת איש אין מלקים לא אותו ולא אותה, וכן כתב הט"ז להדיא [ס"ק ז'].

ובמה שאמרה הגמרא דאין מלקין אשת איש כדי לא להוציא לעז על בניה, כתב הט"ז הנ"ל בדעת רש"י דאם אין לה בנים מלקין, אבל הריטב"א כתב דאף כשאין לה בנים אין מלקין משום לעז הבנים שיולדו אחר כך. ולפי זה אם אינה ראויה ללדת מלקין. אבל הפני יהושע כתב, דהכא דמלקין היינו מכות מרדות מדרבנן כמו שפרש"י ז"ל, כיון דעיקר מלקות לא הוי אלא מדרבנן משום הכי לא פלוג רבנן בתקנתן דלעולם אין מלקין באשת איש.

אמר רב מלקין על לא טובה השמועה שנאמר אל בני כי לא טובה השמועה.

לרש"י היינו מי שיוצא קול עליו שהוא עובר עבירות מלקין אותו, והריטב"א כתב, פירוש אדם ששמועתו רעה שפרוץ בעריות וכיוצא בו ויש רגלים בדבר או קלא דלא פסיק, מכין אותו מכת מרדות משום דעבר על הא דכתיב אל בני כי לא טובה השמועה.

אמר רבה בעלה בעיר אין חוששין משום ייחוד.

רש"י כתב דבעלה בעיר אין חוששין לה משום ייחוד להלקות אותה, דמסתפי מבעל השתא אתי. משמע דלכתחילה אסור להתייחד והוא רק לענין דיעבד. אמנם דעת תוספות דמותר אף לכתחילה, וכן כתב הרמב"ם [הלכות איסורי ביאה פרק כ"ב הלכה י"ב], אשת איש שהיה בעלה בעיר אינה חוששת לייחוד, מפני שאימת בעלה עליה, ואם היה זה גס בה כגון שגדלה עמו או שהיתה קרובתו לא יתייחד עמה ואף על פי שבעלה בעיר, וכן כל המתייחד עם אשה והיה הפתח פתוח לרשות הרבים אין חוששין משום ייחוד. ע"כ. וכן כתבו האחרונים. מיהו רבינו ירוחם [חלק אדם וחיה נכ"ג ח"א] כתב בשם הרמ"ה שאדם צנוע צריך להתרחק אף מזה והרי זה בבחינת הרחק מן הכיעור.

וכתבו האחרונים דכל ההיתר הוא רק כשהבעל יודע היכן היא, אבל בעלה בעיר ואין הבעל יודע היכן היא לא שייך היתר זה, כך כתב החיי אדם, וכן החפץ חיים בקונטרס נדחי ישראל.

אבל דעת רבינו החזון אי"ש דמותר בכל אופן, דעצם הענין שבעלה בעיר גורם לה אימה, ולא מה שיכול לבא עכשיו.

ודעת הבית שמואל [ס"ק כ"ב] דהוא הדין לאיש שמותר להתייחד כשאשתו בעיר, והאחרונים פקפקו בזה, וכן פסק באגרות משה לאיסור.

אמר רב יוסף פתח פתוח לרשות הרבים אין חוששין משום ייחוד.

ובאחרונים נחלקו בזה מן הקצה אל הקצה, דיש אומרים דבפתח פתוח לא הוי מציאות ייחוד כלל, וכאן יודה אף רש"י דמותר לכתחילה, ויש אומרים דדינו כבעלה בעיר, ומלשון ערוך השולחן משמע דהוא רק בדיעבד משא"כ בבעלה בעיר דלתוספות הוא לכתחילה.

ויש בזה נ"מ בלבו גס בה, דלמאן דאמר דלא הוי ייחוד כלל מותר אף בלבו גס בה, אך למי שמשווה אותם זה לזה וכ"ש דפתח פתוח חמור יותר, בודאי יהיה אסור.

והגדרת דלת פתוחה נידונה באחרונים, האגרות משה התיר אף בדלת נעולה כאשר יש חשש שיבא אדם וידפוק על הדלת, ובשם החזו"א כתבו להתיר אף בדלת סגורה אבל אינה נעולה, דאז יש עליו אימה אף דאין מי שיבוא ויכנס עכשיו.

אמר רב כהנא אנשים מבפנים ונשים מבחוץ חוששין להם משום ייחוד אנשים מבחוץ ונשים מבפנים אין חוששין משום ייחוד.

כתב הריטב"א, פירוש, שהפנימיים יש להם דרך לחוץ ואין לחיצונים דרך לפנים, הילכך כשהאנשים בפנים חוששין שמא יצא אחד מהם לחוץ וייתחד עם נשים הרבה שהוא אסור, אבל כשהנשים בפנים אפילו תצא אחת מהן הרי מתייחדת עם שני אנשים שהוא מותר:

במתניתא תנא איפכא, משום דהנהו דבפנים כד נפק חד מנייהו לברא מירתת דילמא נפק חברא שיש לו גם כן דרך לחוץ והוי כפתח פתוח לרשות הרבים, הילכך אנשים בפנים אין חוששין משום ייחוד דכי נפיק חד מנייהו לברא מרתת, אבל אנשים מבחוץ חוששין, שמא יכנס אחד מהם לפנים ולא מרתת שאין לחבריו דרך לפנים ונמצא מתייחד עם הנשים שהוא אסור. ואסיקנא דבין הכי ובין הכי חוששין משום ייחוד.

וסיים הריטב"א, והכל לפי דעת יראת שמים, וכן הלכתא, דהכל כפי מה שאדם מכיר בעצמו, אם ראוי לו לעשות הרחקה ליצרו עושה ואפילו להסתכל בבגדי צבעונין של אשה אסור כדאיתא במסכת ע"ז. ואם מכיר בעצמו שיצרו נכנע וכפוף לו ואין מעלה טינא כלל מותר לו להסתכל ולדבר עם העורה ולשאול בשלום אשת איש, והיינו ההיא דרבי יוחנן דיתיב אשערי טבילה ולא חייש איצר הרע, ורבי אבהו דנפקי ליה אמהתא דבי קיסר, וכמה מרבנן דמשתעי בהדי הנהו מטרונייתא, ורב אדא בר אבהו שאמרו בכתובות דנקיט

כלה אכתפיה ורקיד בה ולא חייש להרהורא מטעמא דאמרן, אלא שאין ראוי להקל בזה אלא לחסיד גדול שמכיר ביצרו, ולא כל תלמידי חכמים בטוחין ביצריהן, ואשרי מי שגובר על יצרו ועמלו ואומנתו בתורה שדברי תורה עומדים לו לאדם בילדותו ונותנין לו אחרית ותקוה לעת זקנתו. שנאמר עוד ינובון בשיבה דשנים ורעננים יהיו וכי"ר:

נפל נהורא באיפומא.

כתב הבן יהוידע, נראה דאין הכונה שנפל אור ממש דרך פי העליה, אלא הכונה על המראה היופי שלה שהיה חשוב וגדול מאד, ולכן יכנו אותו בשם אור, וכן הוא בלשון בני אדם, וכן הוא אומר [שיר' י'] יפה כלבנה ברה כחמה, דמדמי היופי לאור הלבנה ואור החמה.

או אפשר לפרש דנפל אור ממש, אך לא היה טבעי אלא מעשה שטן דהראה לפני רב עמרם כאשר חלפה כאלו פניה מאירות כשמש, ונפל האור בבית דרך פי העליה, כדי להבעיר בו אש התאוה, וגם כדי שישא עיניו ויראנה, דאם לא כן לא היה נושא עיניו לארובה, כי היה טרוד בעסק תורתו ולימודו, אך כיון שראה נפל אור מארובה, נשא עיניו לראות מה זה, וראה אותה:

שקליה רב עמרם לדרגא.

כתב הבן יהוידע, הנה ודאי דבר זה היה בהשגחה פרטית מן השמים, כדי שכל אחד יקח מוסר לעצמו, וגם אם יזקין לא יאמין בעצמו עד יום מותו, ולא יסיח דעתו ממורא העבירה, ויברח מכל דבר שיש ממנו חשש תגבורת היצר, וכיון שהרגיש שדבר זה נעשה בהשגחה, כדי שילמדו הרואים מוסר לעצמם, לכן השביע את יצרו שיצא ממנו, כדי שיהיה נראה דבר חידוש לעיני העולם, ויתפעלו ביותר, ועשו רצונו מן השמים בזה, ונראה לעיני הכל שיצא ממנו כי עמודא דנורא, ועל ידי כך אמר רב עמרם דברים כמדבר עם יצרו חזית דאת נורא וכו' כדי להלהיב הלבבות של העומדים שם, להיות להם חרדה ליראת שמים ומגלגלין זכות ע"י זכאי.

ומ"ש רמא קלא ואמר נורא בי עמרם, פירוש תחלה רמא קלא, קול גדול בלבד, כדי להחרידם מחמת הקול, ויפנו לב לדעת מה זה, ואחר שכוונו דעתם על קולו לידע על מה הקול הזה, אמר נורא בי עמרם, ותכף באו ורצו אצלו, ונראה שהיה ביתו שכן לבית המדרש סמוך ונראה ממש, ולכך כששמעו קולו באו תיכף, וכאשר באו נתמלא הבית כולו אנשים, והוא הגיד תיכף את הענין לפני הכל, דהכי והכי הוה עובדא על כן צעקתי נורא בי עמרם, ובשמעם דברים אלו שהגיד על עצמו, אמרו לו כסיפתנן.

ומ"ש אפשח רמא קלא, פירש רש"י הרחיב ופיסק רגליו לעמוד במקומו בחוזק, ונראה הטעם כדי להחליש כח ירכותיו ששם הוא כח התאוה.

דאנת נורא ואנא בשרא ואנא עדיפנא מינך.

כתב הבן יהוידע, פירוש כפי הטבע האש אוכל הבשר ושורפו, ועתה כאן הוא להפך. או יובן בס"ד על פי מ"ש בסוטה [ה'ע"א], אמר חזקיה אין תפילתו של אדם נשמעת אלא אם כן משים עצמו כבשר, שנאמר יבא כל בשר להשתחות לפני, אמר רבי זירא בשר כתיב ביה ונרפא, אדם לא כתיב ביה ונרפא, ואמר רבי יוחנן בשר ראשי תבות בושא שאול רימה, וידוע דהענין יהיה לו כח לשלוט ביצרו, לזה אמר אע"ג דאנת נורא וקשה לעמוד נגדך, עם כל זה כיון דאנא בשרא עניו, אנא עדיפנא מנך ששולט בך:

רבי מאיר הוה מתלוצץ בעוברי עבירה.

כתב הבן יהוידע, פירוש מלעיג בהם, באופן דמוכח מדבריו דנקל לאדם להתגבר על יצרו, ולכן לא ניחא קמי שמיא דברים אלו, שבזה הוא מקטין ומקל במעלת הצדיקים ובעלי תשובה דנזדמן להם מעשים שנלחם היצר הרע בהם להחטיאם, והם נתגברו עליו, ולכן נתגרה בו השטן במעשה זו שהזמין לפניו בידים, להודיעו תוקף כח היצר הרע ואז יכיר מעלת המתגברים על יצרם וישביח אותם, וכן הועיל דבר מעשה זו שנזדמן לפניו, דאז מעתה הדר ביה, והיה מפליג בשבח תגבורת האדם על היצר, עד שהיה הוא עצמו אומר הזהרו בי מפני בתי [לקמן ע"ב]:

והא דאדמי ליה כאיתתא באידך גיסא דנהרא, נזדמן לו הדבר כך להורות שבזכות התורה שנמשלה למים הוא ניצול, ולכן לא היה מפסיק בינה לבינו אלא המים הרומז לתורה. ומה שנזדמן שלא היה מברא, ונקט מצרא, שהוא חבל עב, רמז שהיצר הרע תחילתו דומה לחוטי עכביש, וסופו דומה לחבל עב, וכמ"ש בגמרא [סוכה נ"ב ע"א], אמר רבי אסי יצר הרע בתחלה דומה לחוט של כוכיא, ולבסוף דומה כעבות העגלה שנאמר הוי מושכי העון בחבלי השוא וכעבות העגלה חטאה, ע"ש.

ומ"ש הזהרו ברבי מאיר ובתורתו, הכונה הזהרו ברבי מאיר מצד קדושת נשמתו, ובתורתו כמשמעה:

אדמי ליה שטן כאיתתא.

כתב הבן יהוידע, הא דעשה באופן זה שהוא נהפך להיות כצורת אשה, ולא נתגרה בהם לחמוד אשה ממש, שיזמן אותה לפניו ויתגרה בו לרדוף אחריה לתבעה, נ"ל הטעם כי דבר זה מן השמים היה לפי שעה כדי שיודיעו לו כח ומעלה של המתגבר על יצרו בעבירה, ולא יהיה קל הדבר בעיניו, ואם היה נעשה כן באשה ממש, הנה הנס דאחר כך ניצול מן מעשה עבירה שלא עשה, עם כל זה לא ניצול ממראה עינים שראה אותה ונפתה לבא עליה וחמד אותה, וזה הדבר בעצמו הוא איסור חמור וכמ"ש בשולחן ערוך [אבן העזר סימן כ"א] אסור להביט ביופיה של ערוה, וכתב בית שמואל [ס"ק ב'] דהרב רבנו יונה ז"ל כתב דאסור מדאורייתא, מקרא דכתיב ולא תתורו אחרי עיניכם, והרמב"ם ס"ל מדרבנן, ובאשה פנויה לכולי עלמא אסור מדברי קבלה, ע"ש, ולהכי לא ניחא קמי

שמיא שיהיה סוף דבר נכשל באיסור זה על כל פנים, ועל כן נעשה הדבר באופן זה דלא היתה אשה ממש, כי אם רוח ודמיון בעלמא שאין בו ממש, דבזה ליכא איסורא.

ועוד נ"ל, הא דלא נתנו רשות מן השמים לשטן להתגרות בו אלא רק באופן זה שהוא עצמו יהיה נהפך לאשה יפה, ולא יתגרה בו באשה ממש ויפרוש ממנו קודם מעשה, משום דאם היה כך הוה נפיק תקלה מזה המעשה, דאף על פי דפירש ממנה ולא חטא חס ושלום, הא על כל פנים נעשה חלול השם בדבר שאותה אשה הן יהודית הן גויה ידעה שבתחלה נפתה לבו אחריה וחמד אותה ורצה לעשות מעשה, ועל כן נעשה הדבר בכהאי גוונא, דאז לא נעשה חלול השם בדבר זה:

רבי עקיבא הוה מתלוצץ בעוברי עבירה.

כתב הבן יהוידע, קשה והלא רבי עקיבה היה רבו של רבי מאיר, והוה ליה לתלמודא להביא מעשה דרבי עקיבה ברישא. ונ"ל דתלמודא הוה קשיא ליה כיון דרבי עקיבה קדים לרבי מאיר, מסתמא הוה עובדא ידידיה ברישא, ואם כן אחר דרבי עקיבה ראה זה הנסיון שגלגלו עליו מן השמים כדי שלא יתלוצץ עוד בעוברי עבירה, בודאי הגיד זה הדבר שקרה לו לתלמידיו, כי מסתמא לפנייהם היה מתלוצץ, ועל כן בודאי היה מגלה להם מעשה זה שקרה לו להודיעם שחזר בו מאותם דברים כדי שהם לא ילמדו ממנו להתלוצץ בעוברי עבירה, ורבי מאיר דהוה תלמידו גם כן ודאי שמע דבר זה מפיו, ואז גם הוא היה חוזר בו שלא יתלוצץ, ואמאי נשאר רבי מאיר מתלוצץ בעוברי עבירה, שהוצרך לעשות מעשה אחרת בו בעצמו כדי שיפרוש ולא יתלוצץ, על כן מחמת קושיא זו עשה תלמודא הכרח גדול דמעשה דרבי מאיר קדים למעשה דרבי עקיבה, ואחר שנעשה מעשה זה עם רבי מאיר, לא הגיד המעשה הזאת לרבי עקיבה רבו, כדי שלא יהיה נראה שבא להוכיחו בהגדת המעשה הזאת על דרכו ומנהגו שהיה נוהג להתלוצץ בעוברי עבירה, לכך שתק ולא הגיד לרבו מעשה זה שקרה לו, ורק הוא עזב דרכו הראשון, ולא היה מתלוצץ בעוברי עבירה עוד, אבל רבי עקיבה נשאר מתלוצץ כדרכו, עד שנזדמן מעשה השנית לו עצמו, ולכן מסדר התלמוד סידר מעשה דרבי מאיר קודם מעשה של רבו, להודיע כי מעשה זה קדמה בזמן למעשה דרבי עקיבה, ולכך לא הועילה לרבי עקיבה גם כן, אלא הוצרכה מעשה אחרת להיות לרבי עקיבה, כדי שגם הוא יעזוב מנהגו הראשון:

ואם תאמר, למה לא הקדימו מן השמים המעשה של רבי עקיבה, כדי שתועיל בעבור רבי מאיר גם כן ולא יצטרך הדבר לעשות מעשה אחרת, אין זו שאלה, כי מן השמים היה רצון להיות שני מעשים כדי לחזק הדבר הזה יותר, ולכן הקדימו מעשה דרבי מאיר, שבזה אין תועלת לרבי עקיבה, והוצרך מעשה אחרת אליו, ואז רבי עקיבה כאשר סיפר מעשה ידידיה לתלמידיו, אז גם רבי מאיר סיפר לפני רבו ולפני חבריו מעשה ידידיה, ונעשו שנים כהלכתן, שבזה נתחזק הדבר יותר.

ודע כי בזה נבין קדושה וחסידות של שני גדולי ישראל רבי עקיבא ורבי מאיר, דאע"ג דשום אדם לא היה יודע במעשה שנזדמן להם, הם גילו הדבר ולא בושו, כדי ללמד דעת ומוסר לתלמידים ולשאר בני אדם, יהי רצון זכותם יגן בעדינו.

ומה שנעשה מעשה דרבי עקיבא בדקל, שנזדמנה לו האשה עומדת על הדקל ועלה אליה, מפני שהצדיק נמשל לדקל שעושה פירות, דכתיב [תהלים צ"ב י"ג] צדיק כתמר יפרח, כן הוא עושה פירות מתורה ומצוות, לרמוז לו שזכות תורה ומצוות שלו עמדה לן בדבר הזה. או יובן רמזו לו על כוחו ועוצם ידו בתורה, שהוא השיג גם הטעמים שהם עומדים למעלה מן האותיות, וכן הדקל פירותיו גבוהים למעלה, וזאת המעלה הגינה עליו בדבר זה:

פלימו הוה רגיל למימר כל יומא גירא בעיניה דשטנא.

כתב הבן יהוידע, הנה ידוע לשון רגיל נאמר על שלשה פעמים, והוא בכל יומא אחר שלש תפילות היה אומר דבר זה, נמצא בכל יומא ויומא הוה רגיל, דהיינו שהיה אומר זה שלשה פעמים ביום. והא דאמר גירא ולא סכינא, כי הגירא כוחו יותר חזק שפועל פעולתו מרחוק, והסכין מקרוב דוקא, ואמר בעיניה הוא כח התאווה שמראה לאדם, דנקראים כוחותיו בשם עינים, וכמ"ש בספר הלקוטים במאמר מלאך המות מלא עינים, דלכל אדם מראה לו תאווה כפי מזגו וטבעו, וכפי דעתו, וכמ"ש [בראשית ג' ו'] ותרא האשה כי טוב העץ למאכל וכי תאווה הוא לעינים, ולכן אמרו רז"ל גבי אנשי כנסת הגדולה, כשרצו לבטל יצר הרע דעבירה כחלנהו לעיניה, ולכן יצר הרע נקרא רע עין:

יומא חד מעלי יומא דכפורי הוה.

הא דנתעורר השטן וחרד על דבורו של פלימו ביום ערב כיפור יותר משאר ימים, נ"ל כי היה ירא מקללה זו ביום כיפור יותר, חדא מחמת קדושת היום, ועוד דפלימו הוא בתענית ופועל יותר, ועוד דאותו היום יש חמשה תפילות יחד, והוא רגיל לומר כל יום שלשה פעמים קללה זו של השטן אחר כל תפלה, ואם כן ביום כיפור מוכרח שיאמר אותה חמשה פעמים, ולכן חש לה בעבור אותו יום יותר ובא לתקן הדבר ביום ערב כיפור, גם עוד חש לקללה זו ביום כיפור יותר משאר ימים, משום דאותו היום ריע מזליה דשטן, שאין לו שליטה, ולכן חשש על עצמו יותר באותו היום:

אדמי ליה כעניא.

רמז בזה כי פלימו בעוצם צדקתו ותורתו שלט ביצרו, ועשאו עני שלא יכול לגזול כלום מתורתו ומצותיו, והרי הוא עומד בחוץ שאין רשות ליכנס אם לא יתן לו רשות, ולכן קרא אבבא, וגם עשה לו בזה רמז תוכחה שמוכיחו ומתערעם עליו למה תקללני, וכי מה עשיתי לך ומה נהניתי ממך ומתי נכנסתי לביתך ומה לך עמי שתקללני, ולכן עשה עצמו בדמות עני ועומד בחוץ, לרמוז לו כי מצדו הנה הוא עני שאין לו הנאה של כלום ממנו, ואפילו כניסה לביתו אין

לו, כי כל צדיק שאינו חוטא כלל, עושה השטן והיצר הרע עני ועומד בחוץ. והא דמלא נפשיה שחנא וכיבי, לרמוז כי הוא נקרא מאוס אצל החכמים, כמ"ש אם פגע בך מנוול זה משכהו לבהמ"ד, דקראוהו מנוול, על כן בדין הוא דלעביד קמיהו מילי דמאיסותא, לצערם בכך, כאשר שפטו עליו הם:

דף פ"א ע"ב

לימא מר רחמנא נגער ביה בשטן.

נראה דנתרצה בכך מפני שדבר זה כבר נאמר עליו גבי יהושע כהן גדול דכתיב יגער ה' בך השטן [זכריה ג' ב'], ובעלי מקרא קורין פסוק זה בנביאים של זכריה, ועוד גערה אינה קללה אלא מניעה שלא ישטין ולא יתגרה, אבל מה שהיה אומר פלימו זו קללה הנוגעת לעצמו ובשרו, שאומר גירא בעיניה דשטנא:

סליק וקא יתיב בגויה.

כתב הבן יהוידע, נ"ל דלא היה בתנור להבה שישרף, דאם כן מאבד עצמו בידיהם, אלא רק היה אש בקרקע התנור, ורצה לעמוד בתוכו שתכוונה כפות רגליו, דבזה לא יש סכנה כי אם צער כויה, ורצה לעשות תיקון זה נגד הקלקול, שהוא שוור פירוש קפץ, והגביה רגליו מן הארץ, כדי להביא לה הרימון בשביל אתנן, ולכן עשה זאת להכוות כפות רגליו, ואפשר דמכח הכויה העלה שם אבעבועות, והאריך הצער הזה אצלו ימים רבים, כי לא נתרפאו, והיו מוציאים ליחה עד שנפטר באותו הצער. והא דבקשה הרמון, כדי שאחר כך יהיה זה לסימן, אך כיונה עוד לרמוז כי הוא עודנו מלא מצות כרמון, דלא נכשל באשה נכריה, אלא זו אשתו היא:

ושמע בעלה והפר לה.

כתב בן יהוידע, הקשה הרב עיון יעקב ז"ל והלא אין מחשבה רעה מצרפה למעשה. וכתב ליישב, דהא דאין מחשבה מצרפה למעשה היינו משום דיש לעשות לו התנצלות, דאם היה מזדמן מעשה לפניו לא היה עושה, אך זו דעשתה מעשה לפי דעתה באיסור אף על גב דלפי האמת היתה היתר, דנין אותה אלו היתה המעשה של איסור ודאי גם כן היתה עושה, דהא באמת היא חשבה מעשה איסור ועשתה. ואפשר להעמיס תירוץ זה בתירוץ של הרב ז"ל. ועוד נראה דאף על גב דאין מצרפין מחשבה רעה למעשה, היינו להביא עליו יסורין או גיהנם, אבל ודאי צריך סליחה, דדמי למצות עשה דאין מענישין על ביטולה אלא בעידן רתחא, ועל כל פנים צריך סליחה וכפרה:

רבי עקיבא כי הוה מטי להאי פסוקא הוה בכי, אמר ומה מי שנתכוון לאכול בשר חזיר ועלה בידו בשר טלה וכו'.

כתב הבן יהוידע, מקשים למה רבי עקיבא הוה בכי על זאת יותר משאר חכמים, ומתרגים בשם רבני אשכנז ז"ל, משום דעשרה הרוגי מלכות היו גלגול השבטים, ונתפשו

בעון מכירת יוסף הצדיק ע"ה, אך מצינו שאמר להם יוסף הצדיק ע"ה [בראשית מ"ה ה'] ועתה אל תעצבו... כי למחיה שלחני אלקים לפניכם, [שם שם ח'] ועתה לא אתם שלחתם אותי הנה כי האלקים וכו', כלומר זו היתה סיבה מאת ה' כדי לכלכל העולם כולו, ואם כן תיקשי למה נענשו עשרה הרוגי מלכות בעבור זאת מאחר שהמעשה היתה לטובה, אך לפי מ"ש הכתוב [במדבר ל' י"ג] אישה הפרם וה' יסלח לה, דצריכה כפרה משום מחשבתה הרעה אף על גב דגוף המעשה היה טוב, לכן גם הם נתחייבו בשביל המחשבה, עד כאן דבריהם. וראיתי מקשים על דבריהם, דלא דמי הא להא, דהכא הכתוב איירי במעשה של היתר ממש דעלה בידו בשר טלה, אך המעשה של השבטים היתה באיסור, דעל כל פנים הם מכרו אותו ועברו על פסוק [שמות כ"א ט"ז] וגונב איש ומכרו מות יומת, ורק הקב"ה סיבב מאותה מעשה טובה, דנתגדל יוסף הצדיק ע"ה במצרים ובאה הטוב של השבע על ידו:

ואנא עבדא אבא לקיים דברי רבני אשכנזי ז"ל הנזכרים באופן זה, דכתבו בשם הרמ"ע [מפאנו] ז"ל, דהשבטים פטורים מן המיתה משום דאיתא בסנהדרין [פ"ו], וגונב איש ומכרו ונמצא בידו, פרט למצוי אצלו כבן ואח, ועוד טעם שני איכא, דאיתא התם דאין חיוב אלא רק במי שגונב ומחזיק ותוקף בו לזכות תחלה ואחר כך מוכרו, שנאמר והתעמר בו ומכרו, והם לא תקפו בו אלא מכרו אותו בעודו בבור, ואותם שקנו אותו משכו אותו והעלהו ולקחוהו, עד כאן דבריו. והנה טעם הראשון ליתיה כי הם לא היו נוהגים עמו מנהג אחים והפרו אחוה, וכמ"ש חז"ל על פסוק נסעו מזה [בראשית ל"ז י"ז] שהפרידו בני רחל מהם והוא לא חשוב מצוי אצלם, ולא נשאר להם פטור אלא מצד טעם השני, שהם לא תקפו אלא מכרו אותו, והקונים משכו אותו ולקחוהו, מיהו היתר זה לא היה במתכוון, כי הם לא סלקא דעתייהו להתיר המכר בכך, אלא נזדמן הדבר כן מאיליו, ונמצא זה דומה דנתכוון לאכול בשר חזיר ועלה בידו בשר טלה, דהם לא הרגישו בהתיר זה, ולא היתה כונתם בכך אלא מחשבתם באסורא:

וכתב הבן יהוידע עוד, הנה בעיקר הקושיא במאמר הנזכר דהוה רבי עקיבה ככי, תרצתי בס"ד, דהוה רבי עקיבה ככי בהאי קרא משום עובדא דשטן דנזדמנה לפניו, דאדמי ליה כאיתתא בריש דקלא, וראה אותה וחשק בה ועלה לדקלא לתבעה, ובאמצע הדקל שבקיה יצר הרע וירד, וידוע דאי אפשר שתתגבר התאוה בערוה אלא אם כן יסתכל בה ויראנה, וכבר כתבתי לעיל דהבטה בערוה יש אומרים דאסור מן התורה מקרא דלא תתורו אחרי עיניכם, ויש אומרים מדרבנן, ובפנויה לכולי עלמא אסור מדרבנן, והגם דהבאתי לעיל דהסתכלות בשידה ורוחות ולא באשה ממש שאני דלא אתמר איסורא דלא תתורו אחרי עיניכם בכהאי גוונא, מכל מקום רבי עקיבה כשהיה מגיע למקרא זה דאישה הפרם וה' יסלח, דמוכח מיניה כל היכא דהמחשבה באיסורא הוות, אף על גב דהמעשה היתר גמור צריך כפרה וסליחה, לכן מזה היה דן בהך עובדא דאף על גב דאשר חישב בהסתכלות לא הוה

באשה ממש, מכל מקום צריך כפרה על מחשבתו והסתכלותו שהיתה על אשה ממש, כי הוא חשב דזאת הנראית לו על הדקל היתה אשה ממש, דשייך בה האי איסורא דלא תתורו:

מי שנתכוון לאכול בשר חזיר, ועלה בידו בשר חזיר על אחת כמה וכמה.

קשה מה שנתחדש לו בחלוקה זו דעלה בידו בשר חזיר, מכאן הא קל וחומר, והא עונש המתכוין לאכול בשר חזיר, מפורש בכתוב והוא חיובי לאו, ולמאי אצטרך האי קל וחומר. ונ"ל דלא בא לחדש דבר על אכילתו במזיד, אלא בא ללמוד קל וחומר לחייב על המחשבה שהיתה לו קודם אכילה, דעדיין לא אכל ורק חשב לאכול, והיא על פי מ"ש בגמרא [מ' ע"א], מחשבה העושה פירות הקב"ה מצרפה למעשה, שאין עושה פירות אין הקב"ה מצרפה למעשה, ופירש רש"י עושה פירות שקיים מחשבתו ועשה, מצרפה למעשה, שנפרעין ממנו אף על המחשבה, ע"ש. וכוונתו היא דלאו על מחשבה דהיתה בשעת מעשה איירי, דזה פשיטא, אך קאי על המחשבה דקדמה למעשה, דתחילה חשב לאכול חלב בכונה, דנפרעין ממנו גם על אותה מחשבה שקדמה, דלא הוות בעידנא דמעשה, ועל זאת המחשבה שקדמה לשעת מעשה, בא ללמד כאן דנפרעין עליה בפני עצמה מפני שסופה באה לידי קיום במעשה:

אמר רב יהודה אמר רב אסי מתייחד אדם עם אחותו, ודר עם אמו ועם בתו.

מלשון זו משמע שעם אחותו אינו דר בקביעות, ורק מתייחד, וכך כתב בפסקי הרא"ש. אמנם הרמב"ם והשו"ע לא הזכירו דין זה.

דף פ"ב ע"א

לא ילמד אדם רווק סופרים, ולא תלמד אשה סופרים רבי אלעזר אומר אף מי שאין לו אשה לא ילמד סופרים.

ונפסק בשולחן ערוך [אבן העזר סימן כ"ב סעיף כ'], מי שאין לו אשה לא ילמד תינוקות, מפני שאמות הבנים באות לבית הספר לבניהם ונמצא מתגרה בנשים. וכן אשה לא תלמד קטנים, מפני אבותיהם שהם באים בגלל בניהם ונמצאו מתייחדים עמה. ואין המלמד צריך שתהיה אשתו שרויה עמו בבית הספר, אלא היא בביתה והוא מלמד במקומו.

ויותר בביאור מערוך השולחן, מי שאין לו אשה לא ישכור משרתת בתולה או אלמנה אפילו אם יש לה בן אצלה בביתו כשהוא דר לבדו בבית דלאו בכל שעה יהיה הבן שם [ב"ש] וכן מי שאין לו אשה לא ילמד עם קטנים מפני שאמות הבנים באים לבית הספר וייתחד עמהן ואפילו במקום שאין חשש יחוד מ"מ יתגרה עמהן, וכן אשה לא תלמד עם קטנים מפני שאבות הבנים יבואו לביתה בגלל בניהם ונמצאו מתייחדים עמה, ואפילו יש לה בעל אסור, שאין דרכו של האיש להיות

תמיד בביתו, אבל מלמד שיש לו אשה אין חשש בזה, לא מיבעיא כשהיא עמו בבית שלומד עמהם דמותר שהרי אין דרכה לצאת מביתה, אלא אפילו לומד בבית אחר מותר כיון שאשתו בעיר תבא אליו בכל עת והיא משמרתו. **אמנם אם היא בעיר אחרת פשיטא שאסור.**

כל שעסקו עם הנשים לא יתיחד עם הנשים.

נחלקו בזה הראשונים, דלרוב הראשונים הוא חומרא, דאף דלשאר אדם מותר להתייחד באופנים מסויימים, לאחד כזה אסור. רש"י כתב דאף שמותר להתייחד עם שלש וארבע נשים, לו אסור כי כולן מחפות עליו. ולתוספות היינו שאסור להתייחד אפילו אשתו עמו. ולרמב"ן ולריטב"א היינו שהוא נחשד לפרוץ, וממילא אסור להתייחד אף אם יש שם איש נוסף. אמנם לרא"ש בשם רבינו חננאל הוא רבותא, דאף מי שעסקו עם הנשים אסור להתייחד, דמסברא היה מותר להתייחד משום שהוא טרוד במלאכתו, וחידשה המשנה דאף הוא אסור.

ולהלכה הבאנו לעיל מהרמ"א [ס"ה] דכתב כרש"י שמי שעסקו עם הנשים אסור להתייחד עם שלש נשים, אבל לא הזכיר אשתו עמו, והט"ז [ס"ק ו'] תמה על השמטה זו, וכתב דודאי יש לחוש לדעתם.

שאין אומנות שאין בה עניות ועשירות.

כתב הבן יהוידע, נראה הכונה, לפעמים כל האומנים יהיו עניים מפני שאין הרווחה לבני אדם בעסק שלהם כראוי כדי שיביאו להם עסק מלאכה, ולכן האומנים בטלים ומוזילין בשכר מלאכתם חצי הערך ועם כל זה אין נמצא להם עסק מלאכה, ולעת כזאת האומנות יש בה עניות, ולפעמים יהיו האומנים עשירים, כי יש הרווחה בעולם לבני אדם בעסק משא ומתן שלהם, וגם מצד שדות וכרמים שלהם, וכיון דהרווחתם רבה מביאים לאומנים עסק של מלאכה לעסוק בשבילם ובשביל ביתם, ומחמת ריבוי הנצרכים אשר מבקשים מהם עסק מלאכה הרבה, מוסיפים שכר מלאכתם על חד תרין, ויתעשרו:

טוב שברופאים לגיהנם.

כתב שם, נ"ל הרופא שאינו פקח ומומחה לא סומך על דעתו לתת סמים חריפים ותקיפים אלא יתן סמים קלים פשוטים אשר אם לא יועילו ודאי לא יזיקו, ואם כן אין תקלה יוצאה מסיבתו, ואם יכבד חליו של חולה מאליו יכבד ולא יגיע לו נזק מן הסמים שנותן לו לשתות, אבל רופא שהוא בקי ומומחה סומך על דעתו, ונותן סמים חריפים ותקיפים לעשות בהם מלחמה עם החולי של החולה לגרשו בעל כרחו, ולפעמים ישגה לתת סם שיעור יותר ממה שצריך לחולה לפי מזגו וכוחו, ומחמת חריפות ותוקף הסם יזיק לו, ועוד לפעמים ישגה בעיקר החולי, ויתן סמים דלא שייכי לאותו החולי של החולה, ואז יזיק הסם אליו, ויהיה סיבה למיתתו בר מינן, ולזה אמר טוב שברופאים קרוב הוא לירד לגיהנם, בעבור שפיכות דמים של החולים, אשר תסובב על ידו:

כשר שבטבחים שותפו של עמלק.

כתב שם, נ"ל הכונה, כי הטבחים מביאים משרתים ריקים ופוחזים רעים וחטאים למכור להם הבשר, והם מוכרים לישראל עם בשר המותר בשר נבילות וטריפות כדי להרויח, ונמצא אלו גורמים מיעוט השפע ומיעוט הפרנסה מישראל כי זה הוא מסיבת אכילת נבלות וטרפות כנודע, וידוע מה שכתוב בקהילת יעקב ז"ל, דקליפת עמלק מונעת הפרנסה לישראל, ולכן בעבור גלגול המשקאות בא עמלק ע"ש, ונמצא זה הכשר שבטבחים שבני אדם רצים לקנות בשר מן בית הטבחים שלו ומחנותו, ואך הוא משרתיו רשעים, דמאכילין בשר נבלות וטריפות לישראל, ועל ידי כך מונעין שפע הפרנסה, נחשב שותפו של עמלק, דגם קליפת עמלק מונעת הפרנסה מישראל.

ועוד נ"ל הטעם בזה, דאמרו רז"ל המאכיל נבילות וטריפות לישראל ראוי להשליכו לכלבים, וכמ"ש [ירושלמי תרומות פ"ח ה"ג] עובדא הוה בחד טבח רשע שהיה מאכיל נבלות לישראל ונפל מן הגג ומת, והיו הכלבים אוכלין אותו והניחם ר"ח דאמר מדילהון אכלין, יען כי נבלה וטריפה חלק הכלבים. וידוע מה שכתב בקהילת יעקב ז"ל דעמלק קליפתו כלב. ובזה פרשתי בס"ד הטעם דאמרו רז"ל דעמלק בא בעון לשון הרע, ולזה אמר כאן כשר שבטבחים המסבב אכילת נבלות לישראל, על דרך שביארנו לעיל, זה שותפו של עמלק דקליפתו כלב.

ועוד נ"ל דרך הלצה על אותם הטבחים שכתב עליהם הרב מורנו רבי חיים פאלאג"י ז"ל, שדרכם לעשות מראש חודש אב עד תשעה באב חגים ומועדים, באומרים כי כל ימי השנה ובפרט במועדים, הם מאוסים ומוזהמין במלאכתם, ומתי תהיה שמחתם אם לא בימים אלו, שהם ימי בטלתם, ובאמת מנהג זה רע ומר להפוך להם ימי האיבול לימי מועד ושמחה, ולכן הם נעשים בזה שותפים של עמלק, יען כי עמלק ימי שמחתו הם ימים אלו, וכמ"ש בזה הקדוש בזמן שיש לישראל מועדים וימים טובים יש לסטרא אחרא אבילות ויגון ואנחה ובזמן שיש לשונאיהם של ישראל ימי איבול וצער תעשה הסטרא אחרא ימי שמחה ויום טוב, ולכן טבחים אלו וכיוצא בהם הם שותפיו של עמלק:

מניח אני כל האומניות שבעולם, ואיני מלמד את בני אלא תורה.

כתב שם, נ"ל כי אומנות אחת ודאי ראוי ללמדו, אך על לימוד מיני אומניות הרבה מניח אותם ומלמדו תורה, אי נמי אף על פי שיש לאל ידי ללמדו אומניות אניח אותם לאחרים שילמדום, ואת בני אני מלמדו תורה דאפשר לעולם שיתקיים מצד האומנות על ידי אחרים:

מצינו שעשה אברהם אבינו את כל התורה כולה.

כתב הבן יהוידע, קשה מה שייכות ומה קשר יש לדברים אלו עם דברים שקדמו במשנה. ונ"ל דאתמר במשנה זו לימוד התורה נותן לאדם אחרית טוב, ויליף לה מדכתיב ואברהם זקן,

מה הוא ענין שנותנת לו אחרית, ומה היא התקוה, כתב הבן יהוידע כמה רמזים בזה, דכל איש ישראל יש לו חלק בשלשה שמות אלו שהם ישראל יעקב ישורון, אשר סופי תיבות שלהם ל'ב' שרומזו ללובן העליון, שהוא חסדים גדולים, וגם רומזו לליבון העונות דכתיב [ישעיה א' י"ח] כשלג ילבינו, ובכל זה יזכה האדם יותר בימי זקנותו, דאז הגיע למקום השיבה והזקנה, כי על כן חייבין הכל לקום מפניו, וזה נרמז באומרו ונותנת לו אחרית בעת זקנתו, הוא הרמז הרמוז באחרית שלשה שמות הנזכרים, שכל זרע האבות יש להם חלק בהם.

גם אחרית רמז לאחרית שם אדם, שהוא מ"ם סתומה הרומזת לשמירה שלימה, שיהיה מוקף מן ד' רוחותיו כמו מ"ם סתומה, וזו מספרה ת"ר [דמ"ם סופית בגימטריא 600] כמנין ציצית שמקיף האדם מכל צדדיו. גם עוד אחרית רמז לאחרית שם ישראל, שהוא למ"ד שמספרו במלואו כמנין ע"ד, שבו רמזו שם הבטחון בסוד בטחו בה' עדי עד [שם כ"ז ד'], גם בו נרמז השפעה העליונה הנקראת בשם עד בסוד בבוקר יאכל עד [בראשית מ"ט כ"ז], ולימוד התורה רמזו באות למ"ד כידוע. ובזה פירש לו חכמו ישכילו זאת יבינו לאחריתם [דברים ל"ב כ"ט], והיינו התורה נקראת זאת דכתיב [שם ד' מ"ד] וזאת התורה, יבינו שיש למ"ד אחריתם, וזהו ל'אחריתם קרי בה למ"ד אחריתם, אם כן זה יורה שכל השכלתם צריכה להיות בזאת היא התורה כי הכל הולך אחר החיתום, ולזה אמר כאן על התורה ונותנת לו אחרית, הוא אות למ"ד שהוא אחרית שם ישראל, ונשאר בישראל אותיות אשרי שעולים מספר תקוה, ולזה ונותנת לו אחרית ותקוה:

בעת ילדותו מהו אומר וקוי ה' יחליפו כח.

כתב הבן יהוידע, נ"ל כי התורה נקראת תושיה, דמתשת כוחו של אדם נמצא כח הגוף נחלש, אך באמת כח הנפש מתרבה וגדל, ולפי זה הוא עושה חליפין, כח הגוף בכח הנפש, ולזה אמר יחליפו כח וכמו שאמר הכתוב [תהלים ע"ה ח'] כי אלקים שופט זה ישפיל וזה ירים. ובזקנותו מהו אומר עוד ינובון בשיבה, ינובון לשון גיב שפתים [ישעיה נ"ז י"ט], שיש להם כח ויכולת לעסוק בתורה, ולדבר בדבר הלכה, וכמ"ש זקני תלמידי חכמים כל זמן שמזקינין דעתן מתוספת עליהם, ונמצא בזקנותם אומרים חידושי הלכות לאמיתתה של תורה מה שלא אמרו מקודם בילדותם, ולא ידמה בעיניהם הלימוד לצער הגוף, אלא גם מצד הגופים שלהם דשנים ורעננים יהיו, כי התורה נותנת חיים לעושיה, ומוצאה מצא חיים:

מסכת בבא קמא

פרק ראשון

דף ב' ע"א

ארבעה אבות נזיקין השור, והבור, והמבעה, וההבער. לא הרי השור כהרי המבעה, ולא הרי המבעה כהרי השור. ולא זה וזה שיש בהן רוח חיים, כהרי האש שאין בו רוח חיים. ולא זה

כלומר זקן שקנה חכמה, הוא עסק התורה, וגם זקן כמשמעו שבאו לו ימי הזקנה, ואז בירך ה' את אברהם בכל שהיה לו אחרית טוב ותקוה טובה, ועל זה קשה מנא לן שאברהם אבינו עסק בתורה ומחמת עסק התורה זכה לכך, והלא עדיין לא ניתנה, ואם כן מסתמא זכה לכך בעבור שקיים שבע מצוות, ולזה אמר מצינו שעשה אברהם אבינו כל התורה כולה עד שלא נתנה, שנאמר עקב אשר שמע אברהם בקולי וישמור משמרת מצוותי חקותי ותורת, וקשה איך אפשר שקיים כל התורה כולה, חדא דלא ניתנו עדיין אלא רק ז' מצוות, ועוד אפילו אם היתה נתונה התורה למטה, איך אפשר לאדם אחד לקיים הכל, אלא ודאי מוכרח לומר דהתורה ניתנה לו בשלימות והיה עוסק בלימודה, ולהכי נחשב לו כאלו קיים כל התורה כולה, דכל הקורא בפרשת עולה כאלו הקריב עולה וכיוצא בזה [מנחות ק"י ע"א], ולכן אמרו מכח לימוד התורה היה לו אחרית הטוב הזה:

לא ראיתי צבי קייץ וארי סבל ושועל חנוני.

כתב הבן יהוידע, י"ל למה נקט צבי קודם ארי, והוה ליה למנקט ארי תחלה. ונראה ליישב על פי מאמר רבי יהודה בן תימא, הוי עז כנמר וקל כנשר ורץ כצבי וגבור כארי לעשות רצון אביך שבשמים [אבות פ"ה], ופירשתי בס"ד, עז כנמר, דבר זה כלל לעסק התורה ולקיום מצות עשה ולא תעשה, שלא יבטל לימודו מפני הבושה שאחרים מלעיגים עליו, וגם לא יבטל מצות עשה ולא יעבור על איסור מפני הבושה, אלא יהיה עז לקיים כל זה אפילו אם אחרים אינם מקיימים אלא הם מלעיגים עליו, ואחרי זה חזר ופירט לכל אחת משלש אלו דבר, קל כנשר לעסק התורה, ורץ כצבי לקיום מצות עשה, דהיצר הרע אינו נלחם בזה אלא עושה לו עצלות שיתעצל לעשות עד שיעבור זמנה, ולזה יפול לשון ריצה, וכמו שאמר התנא [שם פ"ד] הוי רץ למצוה קלה ובורח מן העבירה, כי בעבירה יצר נלחם עם האדם להחטיאו בה', והאדם יברח מן המלחמה אם לא יוכל להלחם כנגדו, וכמ"ש בגמרא בתרי רבנן דהוה לקמייהו חד שביל שיש בו בית עבודה זרה, וחד שביל שיש בו קובה של זונות, ואמר חד לחבריה נברח מזה השביל שיש בו זונות ולא נלחם עם יצר הרע, והשיב לו אדרבה נלך בזה השביל ונלחם עמו, ולכן על לא תעשה אמר וגבור כארי להלחם עם היצר הרע, ונקט התנא הדברים כסדר, תחילה מצות עשה ואחר כך מצות לא תעשה, ולכן גם כאן נקט כסדרן, תחלה הצבי אשר ממנו נקח דמיון למצות עשה, ואחריו הארי אשר ממנו נקח הדמיון למצות לא תעשה.

ועוד נ"ל נקט להו בסדר זה, כי המלאכות דנקיט בהו כולם ענין אחד הם, דהקציעות עושים בשדה, ואחר שיתייבשו מביאם הסבל על שכמו לחנות החנוני, ואז החנוני מוכרם בחנותו, נמצא עסק זה קייץ סבל חנוני הוא ענין אחד, לכך נקט צבי תחלה ואחריו ארי ואחריו חנוני כפי סדר העסק הזה כולו, ולפי שעסק עולם הזה לא ניתן לאדם אלא בשביל תיקון חטא אדם הראשון בעץ הדעת, דתאנה היה, לכך נקט כאן עסק של קייץ שהוא בתאנים:

ונותנת לו אחרית ותקוה בעת זקנתו.

וזה שדרכן לילך ולהזיק, כהרי הבור שאין דרכו לילך ולהזיק. הצד השווה שבהן שדרכן להזיק ושמירתן עליך. וכשהזיק, חב המזיק לשלם תשלומי נזק במיטב הארץ.

כתב המאירי, וכבר ידעת מה שנזכר במסכת עבודה זרה [ו] א' והוא אמרם כולה נזיקין חדא מסכתא היא, ופרשנו ענין המאמר בתלתא בבי ששלשתם מסכתא אחת חלוקה לשלשה שערים, ונקרא הראשון בבא קמא, ר"ל השער הראשון, כי השער יתורגם בלשון ירושלמי בבא, ונקרא השני בבא מציעא, והשלישי בבא בתרא. וענין שלשת המסכתות אמנם הוא סובב לבאר עקרי הדינין במה שאין בו צד דיני נפשות כלל, ובאו עניני השער הראשון לבאר הדינין בתביעות הבאות מזה מצד היזק המגיע ממנו לחברו הן מצד ממונו הן מצד עצמו, ובאו עניני השער השני לבאר הדינין בתביעות הבאות דרך טענה מאדם לחברו לא מצד תביעה שמחמת היזק, אבל דרך טענה בעניני מציאה ופקדון והקנינים וההלואות ודרכי השאלה והשכירות והקבלנות, ובאו עניני השער השלישי בעניני התביעות הבאות בקרקעות מצד היזק המגיע לשכנים מזה לזה בעניני דירתם או חזקת אחד במה שאינו שלו, וכן בחלוקת הקרקעות המשותפים וחלוקת היורשים ועניני המורישים ודיני מכירת הקרקעות וקנינם ודיני הנחלות ותקון שטרות:

וכתב הרמב"ם בפירוש המשניות, ארבעה אבות נזיקין השור והבור והמבעה וכו', אלו ארבעה עיקרין מן הנזיקין הם נזיקין ההיום מממונו. והשור, ר"ל רגל השור, כלומר הנזק ההוא מדריסתו ושברו מה ששיבר ויקלקל בדרך הלוכו ברגליו. והמבעה, ר"ל השן, והוא הנזק המגיע מאכילתו למה שיאכל ממנו. ונקראת השן בזה השם מעין פעולתו לפי שהיא תשרש ותבקש מה שתאכל, כמו שנאמר איך נחפשו עשו נבעו מצפוניו. לא הרי השור כהרי המבעה, ר"ל כי מה שהוצרך הכתוב למנות אלו הארבעה נזיקין אחד אחד, לפי שאי אפשר להתלמד קצתם מקצתם בקל וחומר, לפי שבכל אחד מהם יש ענין שאין כן באחר, ולפי שבכל אחד ואחד יש בו ענין שאין כן באחר הוצרך הכתוב לבאר בכל אחד מהם שהוא חייב בהיזק.

וכתב המאירי, ארבעה אבות נזיקין הם, פירוש שהם אבות לכל הנזיקין וכל שאר הנזיקין נכללים בהם. וזה שתפס לשון נזיקין ולא מזיקין, מפני שמלת מזיקין משמע שכונתו להזיק, ואלו אין בהם שכונתן להזיק אלא קרן ואדם לדעת האומר מבעה זה אדם. וכן לא לשון נזקין ושתהא הא' של אבות קרויה בחטף פתח, שמלת נזקין אמורה על הנזק בלא שום רמז על המזיק, ואלו כולם הם, הם המזיקים ומפני זה תפס לשון נזיקין שיש בו רמז על המזיק שהוא כעין תואר על משקל נזירים.